



جشنواره علامه حلی (ره)

(چهارمین جشنواره استان اصفهان)

موضوع:

امر به معروف ونهی از منکر از نظر فقهی وراهکارهای اجرایی آن

محقق:

افتخار علوی اصفهانی - راضیه شکرانی

اصفهان

مرکز تخصصی فقه و اصول النفیسه

طلبه سطح ۳

پاییز ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده

امر به معروف و نهی از منکر از ضروریات دین مبین اسلام است که نقش مهمی در ایجاد فرهنگ اسلامی و نهادینه ساختن آن دارد.

آیات قرآن و روایات معصومین علیه السلام، تأکید زیادی بر انجام آن داشته اند و عواقبی نیز بر ترک این مهم آمده است.

درباره وجوب امر به معروف و نهی از منکر و اهمیت و جایگاه آن و چگونگی مراتب و اجرا، فقیهان زیادی تحقیق و نظریه داده اند ولی اجرای آن تا حدودی به دست فراموشی سپرده شده است.

به نظر می رسد، بررسی فقهی آن توسط پژوهشگران بتواند گام مؤثری در احیاء حکومت اسلامی باشد. در این مقاله تعریف فقهی امر به معروف و نهی از منکر، جایگاه آن در مباحث دینی، ادله وجوب آن از نظر فقها، شرایط اجرایی آن از نظر فقها، اتلاف مال دیگری هنگام دفع منکر و ضمانت آن، گرفتن اجرت برای آن، شبهات بر عدم وجوب آن و مراتب اجرا، وجوب کفایی یا عینی و شرایط آن مورد تحقیق قرار می گیرد.

کلیدواژه ها

معروف، منکر، شرایط، ادله وجوب، مراتب، ضمان، شیوه ی اجرا

عنوان	صفحه
چکیده	ب
کلید واژه ها	ب
مقدمه	3
فصل اول: مباحث مقدماتی	۵
تعریف معروف و منکر	۷
تعریف فقهی امر به معروف و نهی از منکر	۷
فصل دوم: امر به معروف و نهی از منکر از منظر فقهی	
گفتار اول: جایگاه امر به معروف و نهی از منکر	۱۰
1. امر به معروف و نهی از منکر در قرآن	۱۲
2. امر به معروف و نهی از منکر در سخنان اهل بیت علیه السلام	۱۳
3. امر به معروف و نهی از منکر در مباحث دینی	۱۴
4. امر به معروف و نهی از منکر در فرقه های اهل سنت	۱۵
5. امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه فقها	۱۶
گفتار دوم: ادله وجوب امر به معروف و نهی از منکر	۱۸
1. در ادله وجوب	۱۹
2. ادله وجوب از نظر فقها	۱۹
3. ادله وجوب امر به معروف و نهی از منکر	۱۹
4. شبهه عدم وجوب	۲۰
5. جواب شبهه عدم وجوب	۲۰
6. وجوب عینی علی کفایت	۲۱
7. مستند قائلین به وجوب کفایی	۲۲
گفتار سوم: شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر	۲۶
1. علم و آگاهی به منکر	۲۷
2. استمرار شخص گناهکار بر منکر	۲۸
3. احتمال اثر	۲۸
4. عدم مفسده	۲۹

۲۹	۵. ارشاد جاهل و امر به معروف
۳۲	گفتار چهارم: مراتب امر به معروف و نهی از منکر
۳۳	۱. مرحله قلبی
۳۶	۲. مرحله زبانی
۳۹	۳. مرحله عملی
۴۰	۴. لزوم رعایت حریج خصوصی افراد
۴۰	الف: رازداری و عدم اشاعه فحشاء
۴۱	ب: اجتناب از تجسس و کنجکاوی
۴۲	ج: اجتناب از تحقیر و سرزنش
۴۲	۵. بندهایی از نظام هشت ماده‌ای امام
۴۵	گفتار پنجم: احکام امر به معروف و نهی از منکر
۴۶	۱. اتلاف مال و ضمانت
۴۷	۲. جایگاه فقها در عصر غیبت
۴۸	۳. ضرب و جرح
۴۹	۴. علل مهوریت و ترک امر به معروف و نهی از منکر
۵۱	فصل سوم: راهکارهای اجرایی امر به معروف و نهی از منکر
۵۲	۱. راهکارهای اجرایی از نظر فقهی
۵۳	۲. راهکارهای اجرایی در نظر فقهای معاصر
۵۴	۳. روش‌ها و شیوه‌های اجرایی
۵۷	۴. سبب شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر
۵۷	۵. شرایط امر و ناه
59	نتیجه و جمع‌بندی
۶۰	منابع

مورد قبول جامعه گفته می شود و کنترل بیرونی به عوامل خارج از ذهن فرد، هم چون خانه، مدرسه، محیط، مقررات اجتماعی، پلیس، دادگستری و ... اطلاق می شود.^۱

دو شیوه ی دیگر، یادآوری نعمت ها، بیان ثواب و عقاب کارها می باشد.

تغافل، در اصلاح رفتار مخاطب بسیار تأثیرگذار می باشد.

تخلیه روحی-روانی افراد، با گوش دادن به سخنان آنان، نوعی درمان روحی می باشد و بسیاری از افراد را از ارتکاب به کارهای زشت دور می کند، در آنان احساس شخصیت، احساس هم دلی و هم زبانی، پدید می آورد.

توجه به دیگران، گوش دادن به سخنان آنان، از روش های مناسب امر به معروف می باشد.^۲

سایر شیوه های امر به معروف و نهی از منکر

- شیوه های ایجاد ترس و امید نسبت به آینده
- شیوه بیان عبرت ها
- شیوه تنبیه و تشویق
- تعظیم خوبان و تحقیر بدان
- شیوه مدارا و ممانعت (همراهی)
- شیوه قطع رابطه

شرایط آمر و ناهی

در کلام فقها برای آمر و ناهی، اعم از آن که یک فرد باشد یا گروهی از اجتماع، شرایطی ذکر شده است که البته توافق کلی درباره ی همه آن ها وجود ندارد.

^۱ امر به معروف و نهی از منکر، محمداسحاق مسعودی، ص ۹۸

^۲ تلخیصی از امر به معروف و نهی از منکر، محمداسحاق مسعودی، ص ۱۱۵

الف) امر به معروف و نهی از منکر، از جمله واجبات است و طبعاً بر عهده ی کسی است که شرایط عامه ی تکلیف را داشته باشد، یعنی به لحاظ شرعی «مکلف» باشد.

ب) وجود این فریضه به لحاظ ولایت و مسئولیتی است که مسلمانان نسبت به یکدیگر دارند و از این رو، طبق نصوص شرعی این فریضه بر غیر مسلمانان واجب نیست.

ج) قدرت نیز از شرایط عامه ی تکلیف است که با نبودن آن تکلیف در فرض عدم قدرت بر انجام هیچ یک از مراتب سه گانه (چهره ای، گفتاری و رفتاری) ساقط می شود. برخی معتقدند بایستی در قلب خود معروف را نیک دانسته و از منکر بیزار باشد ولی برخی دیگر می گویند از لوازم و تبعات ایمان است.

د) برخی از فقیهان معتقدند در امر به معروف و نهی از منکر شرط است که آمر و ناهی عادل باشد و بر انسان فاسق تکلیفی از این نظر نیست.

ه) برخی شرط پنجمی را نیز اضافه کرده اند و آن اجازه داشتن از امام و حاکم است.^۱

^۱ تلخیص از فقه و حقوق (فصلنامه تخصصی)، محمدعلی حاجی ده آبادی، ص ۸۴

نتیجه و جمع بندی

از آن جا که قوام فرائض دینی با انجام صحیح امر به معروف و نهی از منکر می باشد و از طرفی در آیات و روایات تأکید فراوانی بر اصل این امر شده است، به نظر می رسد در مورد این دو فریضه ی مهم الهی باید تحقیقات جدی تر انجام گیرد.

عده ای فکر می کنند امر به معروف و نهی از منکر از مستحبات است و کار هرکسی نیست، در این دوران دیگر نباید کسی به کس دیگر و زندگی و نوع رفتار او کاری داشته باشد، در حالی که ادله مبنی بر وجوب این فریضه و اهمیت آن و عواقب به دست فراموشی سپردن آن، وظیفه ی سنگینی بر عهده ی مؤمنین می گذارد، از طرفی با هجوم فرهنگ کفر، منکرات زیادی به راحتی انجام می پذیرد. امر به معروف و نهی از منکر واجب کفایی است و تا وقتی که نسبت به مسئله ی مورد نظر موفقیت حاصل نشده ، شرایط انجام آن به عهده ی همگان می باشد. آگاهی و شناخت از معروف و منکر و چگونگی اجرا و نحوه ی تأثیرپذیری افراد، احکام فقهی و ضمانت اجرا و این که تا چه حدی اتلاف مال و جان جایز می باشد و اینکه رعایت اهم بر مهم در مسائل جانی، مالی، عرضی، حیات اسلام در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته است.

امیدواریم بتوانیم با عمل به واجبات و ترک محرمات به گوشه ای از وظایف خود عمل کرده و با عنایت حق تعالی مأجور باشیم.

منابع

- * قرآن کریم
- * نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی قم نشر مشرقین چاپ هفتم زمستان ۱۳۷۹
۱. اسلامی، عباسعلی، دو از یادرفته، مؤسسه انتشاراتی قدیر، ۱۳۵۴
 ۲. المختصر فی اصول دین
 ۳. جمعی از دانشمندان، تفسیر نمونه
 ۴. حاجی ده آبادی، محمدعلی، فصلنامه تخصصی فقه و حقوق
 ۵. خامنه ای، سیدعلی، رساله اجومه الاستفتائات
 ۶. مسلمی زاده، رساله توضیح المسائل شش مرجع مشهد مقدس انتشارات هاتف چاپ پنجم ۱۳۸۵
 ۷. رضایی، حسین، شیوه های کاربردی امر به معروف و نهی از منکر، نشر کانون پژوهش، ۱۳۹۰
 ۸. شرایع
 ۹. صادق زاده، حمیدرضا، نماد مهر، نشر گلستان ادب، ۱۳۸۷
 ۱۰. طبرسی علی بن حسن، تفسیر مجمع البیان
 ۱۱. عابدی میانچی، محمد، به سوی فردای بهتر، چاپ سوم، انتشارات پیام آزادی، ۱۳۸۷
 ۱۲. فقه استدلالی، ترجمه تحریر الروضه فی شرح اللمعه، چاپ پنجم، پاییز ۱۳۸۱
 ۱۳. قرائتی، محسن، ده درس پیرامون امر معروف و نهی از منکر، ناشر: مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، ۱۳۸۸
 ۱۴. غرر الحکم و درر الکلم، ج ۵
 ۱۵. کلینی، محمدبن یقوب، اصول کافی، ۲ جلد، چاپ پنجم، تهران، دار الکتب الاسلامیه: ۱۳۶۳
 ۱۶. کوک، مایکل، امر به معروف و نهی از منکر در اندیشه اسلامی، ترجمه احمد نمایی، ۲ جلد، چاپ چهارم، مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۸۵
 ۱۷. مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، امر به معروف و نهی از منکر، نشر نیروی مقاومت بسیج سپاه، ۱۳۷۲
 ۱۸. مجلسی، محمدتقی، بحار الانوار
 ۱۹. مستدرک الوسائل
 ۲۰. مسعودی، محمداسحاق، امر به معروف و نهی از منکر، چاپ سوم، انتشارات پیام آزادی، ۱۳۸۷
 ۲۱. مطهری، مرتضی، عنصر امر به معروف و نهی از منکر در نهضت خمینی، چاپ دوم، دفتر مرکزی حزب جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱
 ۲۲. مطهری، مرتضی، حماسه حسینی
 ۲۳. موسوی خمینی، روح اله، ترجمه تحریرالوسیله، مترجم علی اسلامی، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم انتشارات اسلامی، ۴ جلد، چاپ ۲۲: سال ۱۳۸۴

فهرست منابع نرم افزاری

۱. مقالات اینترنتی ویکی پدیا

۲. مقالات اینترنتی ویکی فقه

۳. خراسانی، واعظ زاده محمد، ترجمه الجمل و العقود فی العبادات، نرم افزار «جامع فقه اهل البيت عليهم السلام

۴. <http://www.adyan124.blogfa.com/cat-75.aspx>

۵. <http://www.rahebehesht.org/info/item.asp?ID=2571>

۶. <http://hayaut.blogfa.com/post-102.aspx>